

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 950 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umriqov, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent
Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasini dotsenti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlar.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrorov Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlar.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunarmandchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	
Turizmga innovatsion texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari.....	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari.....	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan.....	150
Cao Gang , PhD Candidate	

"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoira Azimovna , kafedra professori	
Mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni	164
Ibragimov G'ayrat Ablaqulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlilikka ta'siri	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktam Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orqali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxona iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar	
va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdualilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abdutarapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha	
usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari.....	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi	
va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli	
yo'nalishlari	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxona iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari.....	269
G'anibayev Iloxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni	
amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	284
M. Samiyeva , kafedra assistenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	
Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejment" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar.....	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	

Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитжонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi; Sindarov Fazliddin Kaxramonovich , kafedra assistenti	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики.....	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i. f. d., professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f. d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кожанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MXXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinov , doktorant	
Erkin iktisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодиқова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasurova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	456
Pardayev Ithomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddin Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	

Инновационные методы энергосбережения как способ повышения конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f. n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i.f.d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otabek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlarini	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ boshqaruving baho-	
lash usullarini tahlili	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
Markaziy Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxona investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i.f.n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'rni va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari	598
Usmonova Dilfuza Ilhomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati	614
Asamxodjaeva Shoir Shukurullaevna , katta o'qituvchi	
Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeva , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globalashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida)	661
Sayfulla Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	

Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari...	683
Shaniyazova Zamira Oralbayevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	
Korxonalar moliyaviy tahlilining ahamiyati	714
Karimov Eminjon Gapardjonovich , doktorant	
Рекреация как основа духовно-культурного возрождения нации и социально-экономического развития страны	716
Алимова Гузал Алишеровна , Доктор философии (PhD) по экономическим наукам	
Развитие тепличного плодовоовощеводства и создание в отрасли цепочки добавленной стоимости Республики Узбекистан.....	722
Дурманов Акмал Шаймарданович , PhD, доцент кафедры	
Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirishning innovatsion usullari.....	734
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li , DSc, mustaqil izlanuvchi	
Роль виртуальных банков в развития экономики Узбекистане.....	738
Каримов Нарбой Ганиевич , доктор экономических наук; Ниязметов Мансур Рустамович	
Xotin-qizlarni ish bilan ta'minlashga ko'maklashish imkoniyatlari	742
Xayitov Abdimannon Buxarovich , iqtisod fanlari nomzodi	
Maxsus iqtisodiy zonalar: mazmun-mohiyati, ulardagi investitsiya muhitini yaxshilash	748
Ja'sur Umirzoqov Artiqboy o'g'li , PhD, dotsent	
Современные тенденции формирования системы критериев рабочих мест в условиях экологизации экономики	754
Ходжаева Нодирахон Абдурашидовна , PhD, профессор	
Yangi O'zbekistonda xizmatlar sohasi – mamlakat taraqqiyotining drayveri	760
Yusupov Muxamadamin , kafedra dotsenti	
Oliy ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlarning zarurati	767
Anvar Bazarbayevich Gafurov , PhD (i.f.f.d)	
Kichik sanoat zonalaridagi korxonalar raqobatbardoshligini oshirish.....	774
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	778
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Tibbiy sug'urtada innovatsiyalar va IT-texnologiyalarning qo'llanilishi	784
Xalikulova Gulzada Tadjimuratovna , PhD, kafedra dotsenti	
Improvement of Scientific Methodological Bases of Innovative Management of Higher Education Institutions.....	789
Gafurova Dilshoda , PhD	
Leveraging Public-Private Partnerships for Strategic Investment Financing.....	793
Yakubova Samira , PhD	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida banklarning o'rni.....	797
Adilova Zohida Ikromjonovna	
Turistik resurslarning salohiyatdan samarali foydalanishning nazariy asoslari	801
Alimardonova Zebuniso Mamarajabovna , mustaqil izlanuvchi	
Respublikamizda qimmatli qog'ozlar bozorini raqamlashtirishning o'ziga xos jihatlari.....	805
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Исследование алюминиевого порошка как строительный материал	809
Шарипова Мадина Конгратаевна , преподаватель	
Bank tizimi samaradorligini oshirishda chakana bank xizmatlarining o'rni.....	812
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich , PhD	
Lizing faoliyatini kreditlashda anderraytingdan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari	818
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Milliy moliya bozorini rivojlantirish xususidagi ilmiy-nazariy qarashlar	824
Burxanov A. U. , i.f.d., professor, Muratov Amir Timur ug'li , talaba	
Iqtisodiyotda yashil innovatsiyalarni joriy etishni konseptual asoslari.....	829
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna , kafedra dotsenti	
Цифровизация страховых претензий является основным механизмом развития страховой отрасли.....	835
Узакова Камола Бехзодовна , ассистент кафедры	

O'zbekiston va MDH mamlakatlari soliq tizimining qiyosiy tahlili	839
Bobomurotova Manzura Panji qizi , mustaqil tadqiqotchi	
Soliq ma'muriyatchiligi tizimida samarali soliq nazoratini tashkil etish masalalari	845
Poyonov Bobir Bekmurod o'g'li, Bobomurotova Manzura Panji qizi , mustaqil tadqiqotchilar	
Banklarda aktivlar portfellarining zamonaviy holati	851
Murodova Mohigul Chori qizi , katta o'qituvchi	
Vaqtni boshqarish texnologiyasidan foydalangan holda talabalarining o'quv faoliyatida o'zini o'zi tashkil etishini rivojlantirish muammosini o'rganishning nazariy asoslari	855
Otajonova Maftuna Sultonmurodovna , tayanch doktorant	
Kredit-modul tizimida talabalarining mustaqil ishini rejalashtirish va tashkil qilish	859
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna , p. f. n.	
Erkin iqtisodiy hududlarga investitsiyalarni jalb etish innovatsion taraqqiyot omili sifatida	863
Sheraliyeva Saida Azatovna , katta o'qituvchi	
Paxta-to'qimachilik klasterlari mahsulotlari eksportini motivatsiyalash mexanizmi	868
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich , tayanch doktorant	
O'zbekiston Respublikasida soliq tavakkalchiligini boshqarishning hozirgi zamon muammolari	875
Abdusheerzov Abdullo Baxtiyorovich , mustaqil izlanuvchi	
Modern Methods of Tax Control: Analysis, Problems and Solutions	879
Ergasheva Malikakhon , Independent researcher	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish mehnat bozorida bandlik darajasini oshirish omili sifatida	884
Amanov Otabek Amankulovich	
Tashqi savdo – statistik o'rganishning obyekti sifatida	888
Ergashev Mirjon Yorqin o'g'li , tayanch doktorant	
Nodavlat notijoart tashkilotlarida maqsadli tushumlarga doir ishchi schotlarni takomillashtirish	893
Ne'matov Oybek Ismatullayevich , PhD	
Kichik biznes subyektlarida marketing strategiyasini qo'llash va uni takomillashtirish	897
Saidaxmedova Nodira Iloxomova , DsC	
Библиометрический анализ области знаний налогового администрирования	902
Bokhodir Isroilov , Doctor of Economics, Boburshokh Ibragimov , PhD	
Soliq qarzini undirish amaliyoti va uni tartibini takomillashtirish tahlili	909
Raximova Shaxlo Rajapboyevna , mustaqil tadqiqotchi	
Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlashda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning ahamiyati	915
Xo'jaqulova Nigora Rustamovna , PhD	
Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlarning ta'sirini boshqarish	922
Maxmudov Anvarjon Maxmudovich , mustaqil izlanuvchi	
O'zbekistonda tijorat banklarining investitsion faoliyatining ekonometrik tahlili	930
Achilov Uyg'unjon Ulug'bekovich , dotsent	
Семья и ее роль в воспитании молодежи	935
Зайналов Жахонгир Расулович , профессор, Бердикулов Журабек , ассистент	
Don mahsulotlari korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlarining boshqaruv hisobi, audit va tahlil qilishga oid tadqiqotlarga doir mulohazalar	938
Nosirov Ilhom Abbosovich , i.f.d., Abdilalimov Akmaljon Obidjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Повышение эффективности маркетинговой деятельности издательско-полиграфических компаний..	943
Холмирзаева Феруза Абдуллаевна	

SOLIQ QARZINI UNDIRISH AMALIYOTI VA UNI TARTIBINI TAKOMILLASHTIRISH TAHLILI

Raximova Shaxlo Rajapboyevna

Toshkent moliya instituti o'qituvchisi, mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya: Mazkur maqolada soliq qarzdorligi paydo bo'lishining asosiy sabablari tadqiq etilgan. Yuridik shaxslar va jismoniy shaxs bo'lgan yakka tartibdagi tadbirkorlarning soliq qarzlari tahlil qilingan. Soliq qarzi bo'yicha xorijiy va mahalliy olimlarning fikr va mulohazalari o'rganilgan. Shuningdek, mamlakatimizda soliq qarzlarni kamaytirish va samarali undirishni takomillashtirish borasida taklif va tavsiyalar keltirilgan. Yuqorida qayd etilgan holatlardan kelib chiqib, mamlakatimizda soliq qarzdorligini qisqartirish, shu jumladan, uni samarali undirish amaliyotini yanada takomillashtirish borasida takliflar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: Soliq organi, soliq to'lovchilar, yuridik shaxslar, yakka tartibdagi tadbirkorlar, soliq yuki, soliq madaniyati, soliqlar va yig'imlar, soliq qarzdorligi, davlat, budjet, soliq qarziga ega bo'lgan tadbirkorlik subyektlari.

Abstract: In this article tax debts of legal entities and individual entrepreneurs were analyzed. Opinions of foreign and domestic scholars about tax debts were studied. In addition, suggestions and recommendations are given about reduction and improving the effective collection of tax arrears in our country. Based on the above-mentioned circumstances, proposals have been made to reduce tax debt in our country, including the further improvement of the practice of its effective collection.

Key words: Tax authority, taxpayers, legal entities, individual entrepreneurs, tax burden, tax culture, taxes and fees, tax liability, state, budget, business entities with tax debt.

Аннотация: В данной статье анализируется налоговая задолженность юридических лиц и индивидуальных предпринимателей. Изучены мнения зарубежных и отечественных ученых о налоговой задолженности. Кроме того, даются предложения и рекомендации по сокращению и совершенствованию эффективного взыскания налоговой задолженности в нашей стране. С учетом вышеизложенных обстоятельств выдвинуты предложения по сокращению налоговой задолженности в нашей стране, в том числе по дальнейшему совершенствованию практики ее эффективного взыскания.

Ключевые слова: Налоговый орган, налогоплательщики, юридические лица, индивидуальные предприниматели, налоговое бремя, налоговая культура, налоги и сборы, налоговая ответственность, государство, бюджет, хозяйствующие субъекты, имеющие налоговую задолженность.

KIRISH

Hozirgi kunda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar tadbirkorlikni jadal qo'llab-quvvatlash bilan birgalikda soliq tizimini ham keng rivojlantirishga qaratilgan.

Soliq tizimi, soliqlar - davlat tomonidan iqtisodiyotni tartibga solishda eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Shunga ko'ra, mamlakatimizda mustaqillikning dastlabki yillaridanoq barcha sohalar singari soliq sohasida ham ko'plab islohotlar amalga oshirildi. Ushbu masala yuzasidan olib borilgan ishlar nafaqat soliqlar va yig'imlarni undirish orqali, balki soliq qarzdorligini kamaytirgan holda davlat byudjetini to'ldirishga qaratilgan.

O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlarining asosiy qismi aynan soliqlar hisobidan shakllanishi bizga ma'lum. Soliqlar belgilangan muddatda va to'liq hajmda tushishi davlat miqyosida amalga oshirilayotgan barcha chora-tadbirlarning ya'ni budjet va maqsadli jamg'armalarning xarajat qismini o'z vaqtida moliyalashtirishga xizmat qiladi.

Globallashtirish sharoitida turli mulkchilik shakllarining vujudga kelishi tadbirkorlik subyektlari iqtisodiy faoliyatini erkinlashtiradi, ushbu holatda xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatiga davlatning aralashuvi qonun bilan ya'ni soliqlar orqali amalga oshiriladi. Yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlari har tomonlama chuqur va puxta o'ylangan izchil soliq va pul-kredit siyosatini amalga oshirish orqali ta'minlanadi. Ushbu siyosat, avvalambor, iqtisodi-

yotda soliq yukini kamaytirish, xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida uning rag'batlantiruvchi rolini kuchaytirishga qaratiladi. Shuningdek, mamlakatimizda tadbirkorlik faoliyatini tashkil qilish va doimiy daromad manbalarini shakllantirish uchun sharoitlar yaratish, xususiyl sektorning yalpi ichki mahsulotdagi ulushini 80 foizga va eksportdagi ulushini 60 foizga yetkazish maqsadida, 2026-yilga borib tadbirkorlik subyektlariga soliq yuklamasini yalpi ichki mahsulotning 27,5 foizidan 25 foizi darajasiga kamaytirish asosiy ustuvor yo'nalish sifatida belgilab olindi ^[1].

O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti daromadlarining asosiy qismi aynan soliqlar va yig'imlar hisobidan shakllanishi ma'lum. Soliqlar belgilangan muddatda va to'liq hajmda tushishi davlat miqyosida amalga oshirilayotgan barcha choratadbirlarning, ya'ni byudjet va maqsadli jamg'armalarning xarajat qismini o'z vaqtida moliyalashtirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlarining asosiy manbasi soliqlar va yig'imlar hisobidan shakllanadi. Soliqlar va yig'imlar o'z muddatida va to'liq tushishi davlat tomonidan amalga oshiriladigan barcha chora-tadbirlarning, ya'ni budjet va maqsadli jamg'armalarning xarajat qismini moliyalashtirishga xizmat qiladi. Shu munosabat bilan soliqlarning o'rnatilgan muddatda va to'liq hajmda kelib tushishini ta'minlash vazifasi muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Soliqlarni muddatida to'lanishini ta'minlash esa soliq qarzdorligini imkon qadar vujudga kelishini oldini olish hamda ularni samarali undirish bilan amalga oshiriladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Mamlakatda soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari sifatida soliqlar qarzdorligini vujudga kelish sabablari o'rganishi hamda ularni qisqartirishning ayrim masalalari qator xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan ilmiy ishlarida tadqiq qilingan.

Mazkur masala bo'yicha ilmiy tadqiqot olib borgan xorijiy iqtisodchi olim A. Podkolzinning fikriga ko'ra, quyidagi omillar ta'siri natijasida soliq qarzlari vujudga kelishi mumkin:

- ijtimoiy-siyosiy va tarixiy;
- tashkiliy-huquqiy;
- iqtisodiy.

Ijtimoiy, siyosiy hamda tarixiy – bunda, ayrim davlatlarning siyosiy faoliyatiga qarshilik va e'tirozlarni kelib chiqishi, soliq madaniyatining shakllanmaganligi va bundan tashqari, boshqa bir qancha ijtimoiy holatlar bilan izohlanishi mumkin.

Tashkiliy-huquqiy – mazkur holatda soliq ma'murchiligi takomillashmaganligi va soliqqa oid huquqiy bazaning to'liq shakllanmaganligi, soliq yukini yuqoriligi bilan izohlanadi. Iqtisodiy – bu omil iqtisodiy o'zgarish bilan izohlanadi. Bu asosan 2 guruhga bo'linadi:

birinchi guruh umumiy iqtisodiyotdagi tizimning beqarorligi, yetarli darajadagi pul massasining yo'qligi, inflyatsiya darajasining yuqoriligi, ishlab chiqarishning pasayishi yoki xarid qobiliyatining pasayishi;

ikkinchi guruh o'ziga xos xususiyatga ega bo'lgan ishlab chiqarish va tovarlar oldisotdisiga bog'liq bo'lgan holatlar hamda faqat ayrim xo'jalik yurituvchi subyektlarga taalluqli bo'lgan texnik-ishlab chiqarish bilan bog'liq holatlar bilan izohlanadi ^[2].

Rus tadqiqotchisi S.Proninning fikriga ko'ra, yuridik shaxslar, shu jumladan, yakka tartibdagi tadbirkorlar soliq qarzlarning paydo bo'lishini 3 guruhga bo'lib o'rganish lozim:

Iqtisodiy xarakterdagi sabablar o'z navbatida 3 ta guruhga ajratiladi:

- makroiqtisodiy sabablar jumlasiga mamlakatdagi iqtisodiyotni beqarorligi (inqiroz), mamlakat va uning ichidagi hududlarning daromad olish bo'yicha iqtisodiy sohalarini bir xilda rivojlanmasligi, aksariyat soliq to'lovchilarning ishlab chiqarishdagi rentabellik darajasini tushib ketishi natijasida soliq va to'lovlarni to'lay olmasligi, og'ir moliyaviy holatning yuzaga kelishi, umumiy to'lov intizomini qoniqarsiz darajada ekanligini keltirish mumkin;
- ichki (tarmoq) sohaviy sabablarga iqtisodiyotning yetakchi sohalarida yangi innovatsion siyosatni yuritilmasligini keltirish mumkin. Buning natijasida esa shu sohada ishlab chiqarish yangi jihozlar bilan modernizatsiya qilinmay qoladi va ishlab chiqarilayotgan tovar (ish va xizmatlar) bozorda o'z o'rnini hamda xaridorlarini yo'qotadi. Shu sababli, ushbu soha inqirozga yuz tutadi va soliq qarzdorligini kelib chiqishiga sabab bo'ladi.
- mikroiktisodiy sabablarga yuridik shaxslarni boshqarishda ichki rahbarlikni qoniqarsizligi, marketingni yaxshi o'zlashtirmaslik, hamkorlarni tanlay bilmaslik va moliyaxo'jalik faoliyati bo'yicha buxgalteriya hamda soliq hisobining past darajada yuritilishi, kuchsiz moliyaviy nazoratning o'rnatilganligini keltirish mumkin. Hozirgi bozor iqtisodiyoti sharoitida kichik biznes subyektlarining iqtisodiyotdagi o'rnini yuqori bo'lib bormoqda. Shu bilan birga ular tomonidan foydani maksimallashtirish nuqtai nazaridan soliq to'lovlarini rejalashtirishga katta ahamiyat berilmoqda. Buning uchun ular mustaqil ravishda soliq bazasini turli yo'llar bilan kamaytirishni ko'zlamodalar. Albatta, bu masalada ma'lum haq evaziga "soliq maslahati" yoki "auditor" tashkilotlari xizmatlaridan foydalanuvchi, yirik aylanma mablag'iga ega

subyektlar ham topiladi. Aksariyat hollarda esa kichik biznes subyektlari mustaqil ravishda bu ishlarni amalga oshirib, natijada qo'pol xatoliklarga yo'l qo'yadi. Yo'l qo'yilgan xatoliklar soliq tekshiruvlarida aniqlanib, ularga nisbatan qo'shimcha soliqlar hisoblanib, jarimalar qo'llaniladi.

Tashkiliy-huquqiy xarakterdagi sabablarni ikki turga bo'lib o'rganiladi, ya'ni:

- soliqqa oid huquqiy bazaning to'liq yetarli darajada shakllanmaganligi oqibatida soliq qarzdorligini majburiy undirish bo'yicha sud organlariga kiritiladigan arizalarning ko'rmay qoldirilishi yoki soliq qonunchiligidagi boshqa kamchiliklar sababli soliq qarzdorligini undirish jarayonini to'xtatib qo'yilishi mumkin;
- soliq qarzini undirish tuzilmasini mukammallashmaganligini quyidagi sifatlar bilan izohlash mumkin deb o'ylaymiz. Soliq qarzini undirish tuzilmasi:
- tashkilotlaridagi xodimlar sonining kamligi;
- tashkilotlarining quyi tuzilmalari, hududlardagi bo'lim va tashkilotlaridagi xodimlarning bilim va kasb mahorati hamda mehnat unumdorligini pastligi, mehnat intizomiga to'liq rioya etilmasligi;
- tashkilotlarining o'zaro hal etilmagan muammolari mavjudligi;
- texnik va texnologik jihatdan yaxshi jihozlanmaganligi.
- tashkilotlarining quyi tuzilmalari, hududlardagi bo'lim va tashkilotlaridagi xodimlarning bilim va kasb mahorati hamda mehnat unumdorligini pastligi,
- mehnat intizomiga to'liq rioya etilmasligi;
- tashkilotlarining o'zaro hal etilmagan muammolari mavjudligi;
- texnik va texnologik jihatdan yaxshi jihozlanmaganligi.
- soliq madaniyatining pastligi (yo'qligi). Jamiyatdagi ayrim yuridik shaxslarning rahbar va mansabdor shaxslarini fikricha, "soliqlarni to'liq hamda o'z vaqtida to'lash" va "muvaqqiyatli biznes" tushunchalari bir-biriga teskari hisoblanadi. Aynan shu turdagi soliq to'lovchilar soliq organi tomonidan tekshirilib, ularga nisbatan qattiq jazo choralari ko'riladi va jarimalar qo'llaniladi;
- soliq qarzini undirish muqarrarligini tushunib yetmaslik. O'tkazilgan tekshiruvlar natijasida qo'llanilgan jarima va qo'shimcha hisoblangan soliqlar yoki bo'lmasa tekshiruvga bo'lgan muddatda yashirilgan, to'lashdan qochilgan, muddatida to'lanmagan soliqlar davlat budjetiga bir kun kelib undirib olinadi. Yuridik shaxslarga bankrotlik alomatlarini qo'llanilgan taqdirda ham subsidiar javobgarlik choralari mavjudligini unutmaslik lozim bo'ladi ^[3].

Xorijlik olim Michael Brostek esa o'z tadqiqotida soliq qarzini undirilishining samaradorligini oshirish bo'yicha quyidagi omillarini ko'rsatib o'tadi, xususan:

- mamlakatda soliq qarzi summalarining paydo bo'lishiga yo'l qo'yishni oldini olishda soliq yukini pasaytirish kelajakda soliq qarzdorliklari kamayishiga olib keladi;
- muddatida to'lanmagan soliqlar va yig'implarni undirish strategiyasi faqat belgilangan davr mobaynida o'z ijobiy natijasini beradi ^[4].

Mahalliy iqtisodchi olimlarimiz A. Tangriqulov va Sh. Toshmatovlar fikricha, soliq qarzlarning nazariy jihatdan vujudga kelish sabablari quyidagilardan iborat:

- o'zaro moliya - xo'jalik munosabatlarida bo'lgan xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan to'lov intizomiga rioya qilmaslik va buning oqibatida debitorlik, kreditorlik qarzlarning oshib ketishi;
- moliya-xo'jalik faoliyatini rejalashtirish va bu faoliyatni noto'g'ri boshqarish;
- xo'jalik yurituvchi subyektning mahsulotiga (bajarilgan ish va xizmatlarga) iste'mol talabining keskin o'zgarishi;
- ishlab chiqarilgan mahsulotning (bajarilgan ish va xizmatlarga) sifati buyurtmachining yoki bozor talabiga javob bermasligi ^[5].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotni amalga oshirishda ilmiy mushohada, statistik kuzatish, statistik grafiklardan foydalanilgan holda qiyosiy tahlil, ma'lumotlarni guruhlash, absrakt-mantiqiy fikrlash, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi. Ushbu tadqiqot usullari soliq ma'murchiligini, xususan soliq qarzdorligini qisqartirish mexanizmini takomillashtirish bo'yicha xulosa va takliflarni shakllantirishga xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mustaqillik yillarida soliq tizimi tez sur'atlarda rivojlanib, har qanday rivojlangan mamlakat soliq tizimi bilan raqobatlasha oladigan darajaga erishildi desak mubolag'a bo'lmaydi. Yalpi ichki mahsulotdagi soliq yuki MDH va boshqa rivojlangan davlatlarga nisbatan ancha pastligi (taxminan 20 foiz oralig'ida) fikrimizning yorqin dalilidir. Shuningdek, davlat byudjetining daromadlar qismini to'ldirishda soliqlar asosiy manba bo'lib qolayotganidan ham bilish mumkin. 2015-2019-yillar davomida O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti daromadidagi soliq tushumlarining ulushi quyidagi 1-rasmda ko'rishimiz mumkin.

2021-2022-yil 31-dekabr holatiga budjet tushumlari to'g'risida

MALUMOT

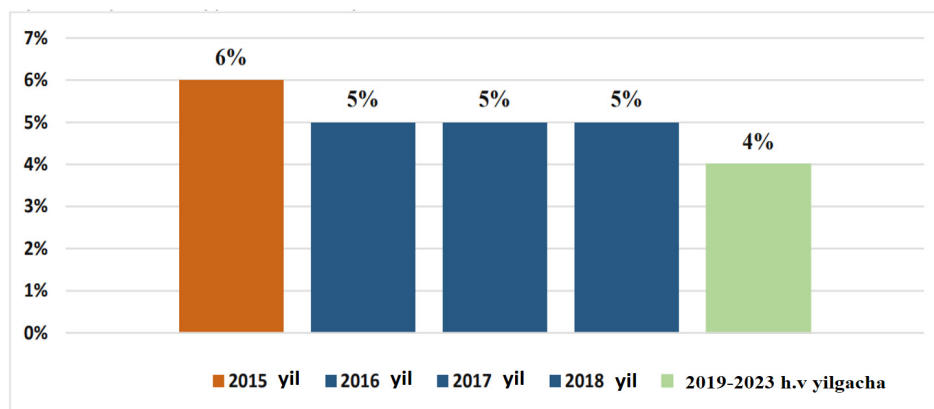
№	Soliq turlari	2021-yil 31-dekabr holatiga tushumi	2022-yil 31-dekabr holatiga tushumi	Ulushi (foiz)	(mlrd.so'm)
					O'sish sur'ati
1	Budjetga tushumlar, jami	127 970	148 388	100,0	116,0
	shu jumladan:				
2	Bevosita soliqlar	57 281	61 934	41,7	108
3	Bilvosita soliqlar	38 351	45 889	30,9	120
4	Resurs to'lovlari va mol-mulk solig'i	23 036	23 913	16,1	104
5	Davlat boji va jarimalar	3 333	4 236	2,9	127
6	Boshqa tushumlar va yig'imlar	5 969	12 416	8,4	208

1-rasm: O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti daromadidagi soliq tushumlarining ulushi tahlili (trln.so'mda) ^[6]

1-rasm ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, davlat byudjeti daromadlarining asosiy manbai soliqlar hisoblanadi. Davlat byudjetida soliq tushumlarining ulushi 2021 yil 31-dekabr holatiga ko'ra 127 970 (mlrd.so'm)ni, 2022-yil 31-dekabr holatiga ko'ra 148 388 (mlrd.so'm) ni, 2023-yilda esa 183 442,8 (mlrd.so'm) prognoz qilingan. Oxirgi 3 yillikda davlat byudjeti daromadlaridagi soliq tushumlarining o'rtacha ulushi 75,4 foizga teng.

Soliqlarning davlat byudjeti daromadidagi ulushining borgan sari tushib borishi, davlat byudjeti daromadlari boshqa manbalardan tushayotgan tushumlar hisobiga to'ldirilayotgani bilan bog'liqdir va bu albatta ijobiy holat hisoblanadi. So'nggi yillarda davlatimiz tomonidan tadbirkorlik subyektlariga soliqlar va yig'imlar bo'yicha bir qator imkoniyatlar, imtiyoz va yengilliklar berilmoqda. Soliq stavkalarining yildan yilga pasaytirilishi ham shularning jumlasidandir.

Misol tariqasida, mikrofirm va kichik korxona to'laydigan yagona soliq to'lovini (2020-yildan boshlab amaliyotga tatbiq etilgan yangi tahrirdagi Soliq kodeksiga asosan, nomi aylanmadan olinadigan soliqqa o'zgartirildi ^[7]) oladigan bo'lsak, mazkur soliq turi bo'yicha yillar davomidagi o'zgarishlarni 2-rasm ma'lumotlaridan ko'rishimiz mumkin.

2-rasm: Iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida yagona soliq to'lovi (aylanmadan olinadigan soliq) stavkalari dinamikasi tahlili ^[8]

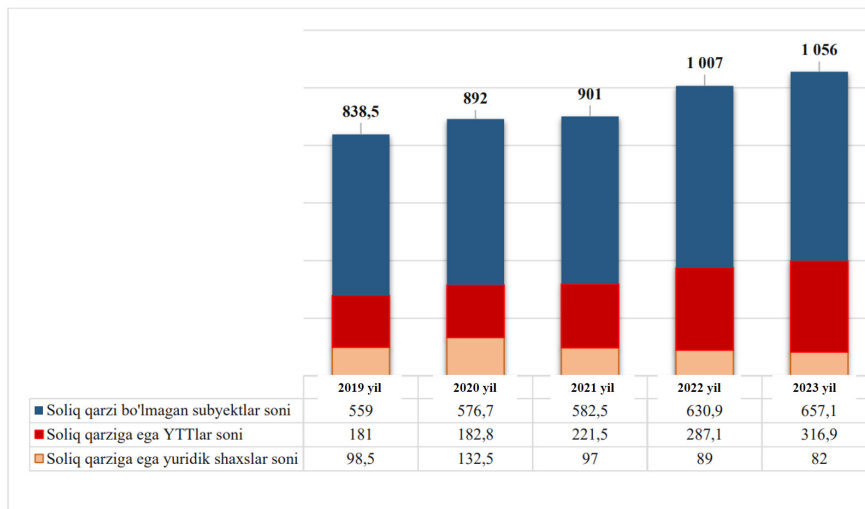
2-rasmdan ko'rinib turibdiki, yillar davomida yagona soliq to'lovi stavkalari pasayish tendensiyasiga ega. 2015-yilda yagona soliq to'lovi (aylanmadan olinadigan soliq) stavkasi 6 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2016, 2017 va 2018-yillarda ushbu stavka 5 foiz bo'lgan. 2019-yilga kelib yagona soliq to'lovi stavkasi 4 foizga tushirilgan. Tobora soliq stavkalarining pasaytirilib borilishi, tadbirkorlik subyektlariga nisbatan soliq yukini pasaytirgan holda ularning soliq qarzlari kamaytirish, faoliyatini rivojlantirish, xufyona faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tib qonuniy faoliyatlarini amalga oshirishlarida ularga yaqindan ko'maklashish hisoblanadi.

Yuqorida qayd etilganlarga asosan, 2019–2023-yillar davomida Tashkilotlar xodimlarida mol-mulk va yer solig'i bo'yicha 563 mlrd so'mdan ortiq qarzdorlik mavjud. Jismoniy shaxslar tomonidan mol-mulk va yer solig'i

solliq davri uchun 15-aprel va 15-oktabrga qadar teng ulushlarda to'lanishi lozim. 16-oktabrda ushbu solliqlarni to'lash muddati tugadi. Ammo, korxona va tashkilotlarda ishlovchi daromad manbaiga ega bo'lgan ishchi - xodimlarning hammasi ham mol-mulk va yer solliqlari to'lovini belgilangan muddatda amalga oshirmasdan kelmoqda.

Jumladan, 2023-yil 17-oktabr holatiga 181,7 mingta tashkilotning 817,7 ming nafardan ziyod xodimida 960,4 mingta solliq obyekt bo'yicha 563,1 mlrd so'm (mol-mulk solliqi bo'yicha 209,1 mlrd so'm va yer solliqi bo'yicha 354 mlrd so'm) to'lanmagan solliq qarzdorligi mavjud.

3-rasm: Respublika bo'yicha solliq qarzigaga ega bo'lgan yuridik shaxslar hamda yakka tartibdagi tadbirkorlar soni tahlili (ming dona) ^[9]

Shundan:

- 133,2 mlrd so'm - budjet tashkilotlari xodimlari;
- 24,8 mlrd so'm - nodavlat-notijorat tashkilotlari xodimlari;
- 405,1 mlrd so'm - tijorat tashkilotlari xodimlari hisobiga to'g'ri keladi.

Tijorat tashkilotlari xodimlarining mol-mulk va yer solliqlari bo'yicha qarzdorligi (sohalar kesimida):

- sanoat sohasidagi 22,6 mingta tashkilotda ishlovchi 148,8 ming nafar xodimning solliq qarzi 101,1 mlrd so'm;
- qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligi sohasidagi 54,3 mingta tashkilotda ishlovchi 104,8 ming nafar xodimning solliq qarzi - 97,3 mlrd so'm;
- savdo sohasidagi 43 mingta tashkilotda ishlovchi 70,8 ming nafar xodimning solliq qarzi - 62,6 mlrd so'm;
- qurilish sohasidagi 11,2 mingta tashkilotda ishlovchi 58 ming nafar xodimning solliq qarzi - 50,4 mlrd so'm;
- tashish va saqlash sohasidagi 5,8 mingta tashkilotda ishlovchi 37,5 ming nafar xodimning solliq qarzi - 24 mlrd so'm;
- yashash va ovqatlanish bo'yicha xizmatlar sohasidagi 9,4 mingta tashkilotda ishlovchi 16,5 ming nafar xodimning solliq qarzi - 15,1 mlrd so'm;
- sog'liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish sohasidagi 4 mingta tashkilotda ishlovchi 9,5 ming nafar xodimning solliq qarzi - 6 mlrd so'm;
- axborot va aloqa sohasidagi 2 mingta tashkilotda ishlovchi 8,9 ming nafar xodimning solliq qarzi - 5,1 mlrd so'm;
- boshqa faoliyat turlari sohasidagi 16,2 mingta tashkilotda ishlovchi 59,5 ming nafar xodimning solliq qarzi - 43,5 mlrd so'm.

Xodimlarida solliq qarzi ko'p bo'lgan tashkilotlar – TOP-3:

- "Navoiy kon-metallurgiya kombinati" AJ - 3,4 mlrd so'm;
- "Hududiy elektr tarmoqlari" AJ - 3 mlrd so'm;
- "Hududgazta'minot" AJ - 2,8 mlrd so'm.

Bugungi kunda bunday o'sish sur'atlari yaxshi natijadir, chunki buning oqibatida ko'plab yangi ish o'rinlari yaratilib, aholining ishsiz qatlami yangi ish o'rinlariga ega bo'ladi.

Yuqoridagilardan shuni xulosa qilish mumkinki, solliq yukining yildan yilga pasaytirilishi, solliq stavkalarining tushirilishi solliq qarzigaga ega bo'lgan solliq to'lovchilarning sonini kamaytirishga o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkinki, so'nggi yillarda soliq stavkalarining pasaytirilishi, tadbirkorlik subyektlariga o'zlarining faoliyatlarini olib borishda yengillik va keng imkoniyat yaratmoqda. Shunga qaramay soliq qarzi mavjud bo'lgan soliq to'lovchilarimiz talaygina.

Fikrimizcha soliqlar va yig'imlar bo'yicha qarzdorlikni kamaytirish ularni muddatida va to'liq undirish samaradorligini oshirishda quyidagi takliflar o'z samarasini beradi deb hisoblaymiz:

Germaniya davlatida soliq qarzlaridan voz kechish holatlari ko'p uchraydi. Bu ayniqsa kichik tadbirkorlik subyektlariga to'g'ri keladi. O'zbekistonda ham ushbu konsepsiyani qo'llash maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bunda soliq qarzi kechilayotgan kichik tadbirkorlik subyektlari kelajakda ishlab ketilishiga ishonch hosil qilinishini e'tiborga olish lozim.

Amaliyotda jinoiy ish doirasida o'tkazilgan soliq auditi natijasida qo'shimcha hisoblangan soliqlar, shu jumladan moliyaviy sanksiyalar soliq to'lovchi tomonidan jinoiy ish o'tkazgan vakolatli organning deposit hisobraqamiga to'lanadi, lekin ushbu summa soliq organining bazasida ko'rinmaydi va soliq to'lovchining shaxsiy kartochkasida aks etmaydi. Buning oqibatida soliq to'lovchining hisobraqamiga avtomat inkasso topshiriqnomasi qo'yiladi hamda soliq to'lovchi ikki yoqlama soliq tortilishiga olib keladi.

Mamlakatimizda soliq madaniyatini yanada takomillashtirish maqsadida, umumta'lim, o'rta maxsus hamda oliy ta'lim muassasalarida (ixtisoslik yo'nalishlaridan qat'i nazar) soliq fanlarini joriy etish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Sababi, har bir inson ta'lim muassasalarini tamomlaganidan so'ng albatta qayerdadir ishlaydi, daromad oladi va buni xohlaydimi yo'qmi soliq to'lovchiga aylanadi. Shu nuqtai nazardan kelib chiqib, har bir shaxs qanaqa soliq to'lashligini, qancha soliq to'lashligini va qachon soliq to'lashligini, shuningdek agar soliqlarni belgilangan muddatida to'lamasa yoki to'liq to'lamasa qanday oqibatlarga olib kelishini aniq bilishi shart. Misol uchun Rossiya davlatida Soliq xizmati vazirligi va Ta'lim vazirligi tashabbuslari bilan 2002-yildan boshlab maktablarda "Soliq savodxonligi" fani amaliyotga joriy etilgan. Ularning fikricha, fuqarolar birinchi soliq haqidagi bilimlarini maktablarda olishi kerak.

Soliq qarzi haqida xalqimizga uzluksiz targ'ibot-tashviqot ishlarini olib borish. Televizordan, radiodan va boshqa ommaviy axborot vositalaridan, shuningdek ijtimoiy tarmoqlardan foydalangan holda yangiliklarni soliq to'lovchilarga yetkazishni yanada jadallashtirish;

Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan soliqlarni kechiktirganlik uchun hisoblanadigan penya stavkasini tabaqalashtirish;

Italiya davlati tajribasi o'rganilganida, ularda soliqlarni kechiktirish holatiga keskin choralar ko'rilishi aniqlandi. Xususan, soliq deklaratsiyasini taqdim etmaslik, soliq qarzi summasining 120 foizdan 240 foizgacha bo'lgan miqdorda jarima solinishiga sabab bo'lishi mumkin. Agar deklaratsiyada soliq majburiyati bo'lmasa jarimaning eng kam miqdori (250 yevrodan 1 000 yevrogacha) qo'llaniladi. Shuningdek, soliqlarni o'z muddatida to'lamaslik, soliq qarzi summasining 30 foiz miqdorida jarima hisoblanadi. Ammo, soliq qarzini kechiktirish 15 kungacha cho'zilsa 1 foiz miqdorda, 15-90 kungacha to'lanmasa 15 foiz miqdorda jarima solinadi. Xuddi shunday soliq qarzini kechiktirganlik uchun qo'llaniladigan jarimalarga mutanosib ravishda (0,1%; 1,5%; 1,67% va 3,75%gacha) penyalarning stavkalari ham oshib boradi ^[10]. Shu o'rinda mamlakatimizda soliq qarzini muddatida to'lamaganlik uchun soliq qarzigacha nisbatan hisoblanadigan penya stavkasi 0,046 foizni tashkil etishini aytib o'tishimiz lozim ^[11].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
2. Подколзин А.Г. Журнал "Российское предпринимательство" №2 (74) 2016 г.
3. Пронин С.Б., Пронин М.С. Взыскание задолженностей по налогам с организаций. // Тематический спецвыпуск журнала "Горючаюа линия бухгалтера". – 2006 г.
4. Michael Brostek. Tax debt collection IRS needs to better manage the collection notices sent to individuals. // United States government Accountability office.-2009. P-27.
5. Tangriqulov A, Xomma A, Toshmatov Sh, Norqo'ziev I, Roziqov N. Soliq qarzi va uni undirish. O'quv qo'llanmasi. – T.: "Yangi asr avlodi" nashriyoti – 2010.(51-b).
6. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va Moliya vazirligi ma'lumotlari asosida tayyorlandi.
7. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2020. – 640 b.
8. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasining rasmiy veb sayti: <http://www.soliq.uz> ma'lumotlari.
9. <https://t.me/soliqnews/11590> O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi rasmiy telegram kanali ma'lumotlari.
10. <https://taxing.it/technical-resources-2>.
11. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi, 110-modda. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2020-yil. – 640 bet.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.